

året 1682, men måske er det overset, fordi Gunnar Olsens egne statistiske oversigter ikke opererer med et skel her. Hvis introduktionens synspunkter, der altså unddrager sig vurdering, er sandsynlige, må det beklages, at den vundne indsigt ikke anvendes til at udvikle en strategi for, hvad der er specielt interessant for den videre udforskning af godssystemets historie, således at denne strategi kunne være begrundelsen for det i de næste to afsnit anførte stof.

Om andet hovedafsnit, der yderst kortfattet gennemgår nogle hovedkilder til godshistorien, der ikke bringer noget nyt, skal det kun kort anføres, at anmelderen i sin naivitet troede, at en sådan objektivisering af kilder qua kilder forlængst var passé i den danske historikerverden med den ændrede metodeundervisning under indflydelse af Ottar Dahls lære. At de seks senere studier da heller ikke lader sig begrænse af denne definition af »hovedkilder«, men lader sig styre af problemstillingerne i deres kildevalg er lykkeligt og skal kun her anføres for en ordens skyld.

Det vil føre for vidt at anmelde de enkelte afsnit i den sidste hoveddel af bogen, men det skal anføres, at der her gives mange glimrende og spændende indføringer i forskellige aspekter af godshistorien, som er inspirerende læsning. Det er svært at fremhæve en for en anden, men nærværende anmelder har særligt heftet sig ved Finn N. Schyttes studie i husmændenes arbejde på godserne 1780-1870. Også her er der vel grænser for holdbarheden af konklusionerne, og der kunne diskuteres om kildeudsagnetens bærekraft, men emnet og behandlingen peger så absolut fremad.

Hvis man altså vælger at se bort fra de to første afsnit, der efter min mening ikke kan anbefales til indføring i emnet godshistorie, er der meget god viden at

hente i sidste afsnit i den ellers nydelige og prisbillige publikation. Det skal fremhæves at der er gjort et godt arbejde for at undgå fejl i tekst og bogstavering. Nærværende læser har med al sin energi bragt i anvendelse kun kunnet finde en enkelt fejl, hvad der må betegnes som mirakuløst godt i disse tider, og ihvertfald vidner om en grundig korrekturlæsning.

Finn Stendal Pedersen

Kronens gæld på Kieleromslaget 1537-48. Registre og regnskaber ved Søren Balle (Memo 1987-1). Kronens kreditorer på Kieleromslaget 1533-48 af Søren Balle (Memo 1987-3). Kronens kreditorer i Danmark 1533-48 (59) af Søren Balle (Memo 1987-4). (Økonomisk Institut, Aarhus Universitet). xv + 240 s., 171 s., 130 s.

Nærværende kildeudgave er et led i en prisværdig undersøgelse af statsfinanserne på Christian III's tid foretaget af historikeren Søren Balle i Økonomisk Instituts regi ved Aarhus Universitet på bevilling fra såvel det humanistiske som det samfundsvidenskabelige forskningsråd. Tidligere er allerede udgivet »Jørgen Pedersens jyske rentemesterregnskab 1546« (Memo 1984-12).

Johan Grundtvig udgav i Meddelelser fra Røntekammerarchivet 1871 Kieleromslagsregistrene 1540-45, og den slesvig-holstenske rentemester Heinrich Schultes omslagsregister for 1534 er udgivet i Danske Magazin 4. rk. 3. bd. I »Danske Middelalderlige Regnskaber 1. rk. 1. bd.« s. 268-272 findes en fortegnelse over gældens størrelse ved Frederik I's død 10/4 1533. I 1. bd. af Memo 1987 udgiver Søren Balle nu de resterende registre og regnskaber til en opgørelse af den danske kronens gæld på Kieleromslaget i årene 1537-1548. Udgivelsen af de en-

kelte aktstykker synes som helhed at have været relativt uproblematisk. En enkelt opgørelse med originaltitel: »Würtzer austzug --« er dog ført af to hænder med tilføjede anmærkninger af mindst fire hænder. De fleste hænder kan imidlertid identificeres; større problemer rejser den indbyrdes datering i opgørelsen, som udgiveren dog vil henføre til efteråret 1537 med anmærkninger fra 1538, men næppe senere end januar 1539.

Det endelige sigte er imidlertid den skemaudgave af kronens gæld, som fremlægges i Memo 1987-3 og 4 ordnet efter kreditorerne og fordelt på henholdsvis Kieleromslaget og i Danmark. Delingen repræsenterer tilnærmelsesvis kategorierne udenlandsk (+ slesvig-holstensk) og indenlandsk (÷ Sønderjylland) gæld. Alle beløb i skemaet for Kieleromslag er omregnet i lybske mark (dog undtagen beløb i dansk mønt, der ofte vil være underlødige krigsmønt). En forkortelsesliste over de regnskaber og registre, der er benyttet i skemaerne, findes i Memo-3 s. 6-11. I skemaerne er hver kreditorpost opført under et løbe-nr. i 6 cifre, hvoraf de to første angiver senest mulige stiftelsesår, de to midterste angiver gælds-brevets art, og ciffer 5-6 er løbe-nr. i den kilde, brevet er hentet fra (Memo-3 s. 13-15). Skemaet angiver rente, hovedstol, stiftelses- og indløsnings-tids-punkt og er – som sagt – alfabetiseret efter kreditor.

Indledningen i Memo-3 giver tillige en god oversigt over gældstyperne (s. 15-29) ledsaget af nyttige beregninger på nogle af lånene, bl.a. et par af fyrstelånene, hvis fortolkning ikke er umiddelbart indlysende. Vurderingen af kildematerialet til at belyse omfanget af kronens gæld må falde positivt ud. Det er faktisk samtidens eget grundlag til at opgøre kronens og hertugdømmernes langfristede gæld. Den kortfri-

stede gæld lader sig vanskeligere registrere, men kan heller ikke tilmåles nogen større betydning i den samlede undersøgelse. Mindre sikkert vil det kunne dokumenteres, at der ikke kunne være lakuner i oplysningerne om den langfristede gæld i Danmark. Lån udstedt imod »pant og borgen« må dog antages at fremgå i lensbreve og tegnelser eller kancelliregistranter, og udgiveren har utvivlsomt ret i sin formodning, at den danske adel traditionelt har forlangt og også fået sikkerhed i jordegods, så der er næppe fare for, at større dele af den langfristede gæld i Danmark skulle være smuttet uden om det overleverede kildemateriale.

Allerede i datiden var det en kompliceret sag at få overblik over statens gældsforhold efter Grevefejden. Senere tiders arkivomordninger har dog skabt mere klarhed i sammenligning med de oprindelige arkiveringer, mener udgiveren. Med Søren Balles to skemaoversigter er emnet i alt fald blevet lettere tilgængeligt, end det var tidligere. Ligevel let bliver det nok aldrig.

Poul Enemark

Martin Schwarz Lausten: *Christian d. 3. og kirken (1537-1559), Studier i den danske reformationskirke 1.* (Akademisk Forlag, 1987). 246 s., 175,- kr. – Martin Schwarz Lausten: *Biskop Peder Palladius og kirken (1537-1560), Studier i den danske reformationskirke 2.* (Akademisk Forlag, 1987). 452 s., 350,- kr. – Martin Schwarz Lausten: *Reformationen i Danmark.* (Akademisk Forlag, 1987). 217 s., 148,- kr.

Under læsningen af Martin Schwarz Laustens to studier i den danske reformationskirke får man en underlig fornemmelse af, at man sidder med de to